

Beregszászi napok

1. Iskolai könyvtárosok számítógépes ismereteket adó nyári továbbképzése

2002 júniusában meghívót kaptam a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola könyvtárvezetőjétől a fenti továbbképzésre. E-mailben felkértek egy előadás megtartására is. Témám a „Könyvtárak számítógépes adattárolása, számítógépes adatkezelés” volt. Magyarországról ketten vettünk részt a rendezvényen: a társam dr. Vraukóné Lukács Ilona kolléganő volt.

A továbbképzés július 15-én délelőtt 10 órakor kezdődött. Az ünnepélyes megnyitón dr. Orosz Ildikó, a főiskola elnöke elmondta, hogy hagyományt szeretnének teremteni ezzel a rendezvénnyel. Minden évben meg fogják rendezni a Kárpátalján élő könyvtárosok találkozóját, és szeretnék, ha Erdélyből, Szlovákiából és Magyarországról is ellátogatnának hozzájuk a könyvtáros kollégák. Célul tűzték ki, hogy minden könyvtárba legalább egy darab számítógépet beszereznek, és minden iskolában a tanári szoba is fel lesz szerelve egy komputerrel. Amíg a gépek rendelkezésre nem állnak, a könyvtárosok másutt megtanulják használatukat, megismerkednek a számítógépes alapfogalmakkal, alapismeretekkel.

Az elnökszavai után Gönczy Sándor, a Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség Tankönyv és Taneszköz Tanácsának vezetője beszélt arról, hogy a magyar és az ukrán tantervek messzire elkerülik egymást. A Tankönyv és Taneszköz Tanács feladata az lenne, hogy minél több magyar nyelvű kiadványt, tankönyvet és segédkönyvet juttasson el a magyar iskolákba. Jelenleg Kárpátalján több mint száz intézményben folyik magyar nyelvű oktatás alsó és középfokon. Sajnos ezidáig nem kaptak engedélyt a tankönyvek kiadására, így segédkönyveket és munkafüzeteket jelentetnek meg. Kezünkbe vehettük a már megjelent Világirodalmi segédkönyvet, Biológiai munkafüzetet, Fizikai feladatgyűjteményt és Genetikai segédkönyvet. Szomorúan vettük tudomásul, hogy semmilyen tankönyvpiac nincs Kárpátalján. Az iskolák központilag kapják meg a tankönyveket és osztják ki a tanulók között. Egy tankönyvet öt évig használnak! (Képzeljük el ezt a magyar viszonyok között!) Pl. egy 7. osztályos biológia tankönyv 70 grivnya (kb. 350 Ft) akkor, amikor az átlagkereset 6000 Ft.

Az öt napos továbbképzés sok hasznos könyvtári és számítógépes ismerettel gazdagította a résztvevőket.

Számunkra nagy élményt jelentettek a kirándulások is. Horkai Sámuel gépészmérnök magyarországi történelemtanárok tudását felülmúlva mutatta be Beregszászt, a munkácsi várat és a Kárpátokat, megismertette velünk a csetfalvai református templomot, amelynek kazettás mennyezete a tákosiéhoz hasonló, és megtekinthettük a tiszacsomai honfoglaláskori emlékparkot és a tiszapéterfalvai Fogarassy kastélyt falumúzeumával egyetemben.

Magunkkal hoztuk emlékeinkben azokat a beszélgetéseket is, amelyeket a kollégáinkkal folytattunk. Elbeszéléseikből egy jobb sorsra érdemes kisebbséget ismertünk meg, amelynek évtizedeken keresztül szörnyű kiszolgáltatottságban és megaláztatásban volt része. Valami azonban megmozdult a több évtizedes állóvízben, mert az ottani magyarok akarnak tenni azért, hogy szebb, boldogabb, emberibb életet éljenek. Nekünk pedig nincs más dolgunk, mint figyelni rájuk és segíteni őket erőnkhez és lehetőségeinkhez képest.

A Tanárképző Főiskola Könyvtárát Répási Ildikó mutatta be. Az alábbiakban a vele készült interjút olvashatják.

2. Beszélgetés Répási Ildikóval, a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola Könyvtárának vezetőjével

– *1999 óta vezetted a főiskola könyvtárát. Mielőtt azonban erről beszélgetnénk, szeretnék bemutatni a magyarországi könyvtárosoknak már csak azért is, hogy lássák, hogyan jut el valaki a kisebbségi létben a magyar könyvtárossáig.*

– Szintizta magyar faluban születtem. Nem éreztem másnak, különbnek magam, mint a többi gyermek. Szüleim mindkét részről magyarok, így mindig „magyarságunk” vett körbe minket. Lehetőségeik és képességeik szerint biztosítottak nekünk mindent, ami a boldog és kiegyensúlyozott gyermekkorhoz szükséges. A nyolcadik osztály befejezése után technikumba jelentkeztem, ahová csupán egy hétig jártam, ti. ukrán nemzetiségű osztályfőnököm nem tudta elviselni a magyar tanulókat. Sokat sírtam ez alatt a hét alatt. Itt találkoztam először azzal a fajta megkülönböztetéssel, amellyel a kárpátaljai magyarság évtizedek óta küzd. Ebből következik, hogy szüleim egy hét után visszavittek Csetfalvára, ahol befejeztem a tíz osztályos alapképzést.

– *Az már kiderült, hogy szülőfaluban jól érezted magad. Volt-e lehetőség arra, hogy kitekints a határon túlra?*

– Magyarországon rokonaim éltek, élnek. Gyakran jöttek látogatóba hozzánk. Mi két évente utazhattunk át hozzájuk. Amikor Magyarországon jártam, gyakran álmodoztam arról, hogy jó lenne ott élni. De ahogy „eszméltem”, egyre inkább éreztem a távolságot, az osztálykülönbségeket, azt a fajta hierarchiát, amit itt nem tapasztaltam. Itt ugyanis voltunk mi magyarok, és voltak az ukránok, ill. ahogy akkor hívták őket: „az oroszok”. Nagyon fájt, hogy Magyarországon minket is oroszoknak neveztek.

– *Hogyan folytattad tanulmányaidat a tizedik osztály után, és hogyan kerültél kapcsolatba a könyvtáros szakmával?*

– Arról volt elképzelésem, hogy mi szeretnék lenni: néprajzos vagy virágkötő. Ezeket a szakmákat viszont csak Lembergben vagy Kijevben tanulhattam volna orosz nyelven. Mivel mindig magyar nyelvű iskolába jártam, nem nagyon ment

az orosz, és nem is akartam a családomtól távol kerülni. Ezért beiratkoztam a 4-es számú Kossuth Lajos Szakközépiskolába, és ott két év múlva érettségi vizsgát tettem.

Az érettségi után Schober Ottó, a színház akkori igazgatója javaslatára – aki családunk jó barátja volt – Husztra jelentkeztem a Közművelődési Szakközépiskola könyvtár szakára. Két év alatt szereztem középfokú könyvtárosi végzettséget. 1983-at írtunk, 19 éves voltam.

A könyvtár szak elvégzése után a Beregszászi Városi Könyvtárban két évet dolgoztam a kölcsönzésben, majd négyet az ifjúsági osztályon. 1989-ben fiam született. Vele hat évet töltöttem otthon különböző okok miatt. Köztük volt, sajnos, a betegség is. Mikor Tamás iskoláskorú lett, tértem vissza a munkához.

– *Hogyan kerültél a főiskolai könyvtárba?*

– 1996-ban, amikor megindult Beregszászon a magyar nyelvű tanárképzés, még másik munkahelyen dolgoztam. 1999-ben dr. Orosz Ildikó, az akkori főigazgató kért fel a könyvtár vezetésére. Mivel különböző magánéleti okok miatt csak négy órás munkát tudok vállalni, arra gondoltam, nem igazán én leszek a megfelelő ember erre a posztra. Aztán végül mégis megegyeztünk. Jelenleg hárman látjuk el a könyvtárban adódó feladatokat két fiatal kolléganőmmel, akik Magyarországon, Nyíregyházán végeztek könyvtáros-asszisztensekként. Tervezik továbbtanulásukat, és ezt én is és a főiskola vezetése is messzemenően támogatjuk.

– *Mit éreztél, amikor megtudtad, hogy magyar nyelvű főiskola indul Beregszászban?*

– Nagyon örültem, amikor meghallottam. Nagyon fontosnak tartom a magyar nyelvű oktatást. Ma 500 hallgató tanul itt speciális képzés keretén belül. Kárpátalján, ahol évtizedeken keresztül az orosz volt az egyetlen hivatalos nyelv, végre visszatérhettünk anyanyelvünkhöz. Óriási lehetőség ez az itt élő fiatalok számára. Egy buktatója azonban van a dolognak: nagyon kevesen maradnak meg a főiskola elvégzése után szülőföldjükön. Vonzza őket Magyarország tágabb lehetőségeivel, anyagi biztonságával. Azt tapasztaltam, hogy a végzett hallgatók 30%-a marad Kárpátalján.

– *Milyen változást hozott a város életében a főiskola létrejötte?*

– A hallgatók közvetlenül ismerkedhetnek meg a magyar kultúrával. A tanári kar a Nyíregyházi Főiskola és a Szent István Egyetem oktatóiból kerül ki. Mindannyian fontosnak tartják a tanítás mellett a kultúra átörökítését is. Aztán a hallgatók identitástudatának fejlesztése! Magyaroknak maradni, mert annak születtem! Tavaly adták át az új kollégiumot. Igazán minden igényt kielégít. A szobák két-háromágyasak, fürdőszobásak, minden szobában hűtőszekrény található. A város életében elkezdődött valami. Van egy kulturális és értelmiségi centrum, amely remélhetőleg a városban élő emberek életmódjára is kihatással lesz.

– *Kérlek, mutasd be a könyvtárakat!*

– Könyvtárunk a főiskola épületének földszintjén helyezkedik el. Három helyiségből áll. 30 000 kötet könyvünk van. Ennek 90%-a magyar nyelvű, 6% ukrán és a maradék 4% angol, francia, latin és német nyelvű irodalom. Folyóirataink nincse-

nek. Sajnos még a helyi újságokat sem tudjuk megvenni. Ami itt található, az mind ajándék. Többfelé jeleztem már, hogy legalább egy magyar nyelvű napilapot és egy szakmai folyóiratot szeretnék a könyvtárunknak, de eddig a kérésem sikert fülekre talált. A főiskolának 500 beiratkozott hallgatója van, a könyvtárnak 611 olvasója. Naponta kb. 100-an kölcsönöznek, és 150-en látogatják az olvasótermet. Hétfőn 9–17-ig, keddtől péntekig 9–19-ig, szombaton 9–15 óráig vagyunk nyitva.

– *Honnan került hozzátok az állomány?*

– A főiskola indulásakor a Duna Televízió gyűjtést szervezett erre a célra. Kaptunk könyveket magánszemélyektől és intézményektől egyaránt. Így került hozzánk Fodó Sándor és Skultéty Csaba magángyűjteménye is.

Az állományunk azonban a könyvtár megalakulása óta nem gyarapodott. Az ukrán állam nem támogatja a magyar felsőoktatást. A várostól sem kapunk pénzt. A magyar Oktatási Minisztérium évi 200 000 Ft keretet biztosít könyvekre. Ezt az összeget a tanszékvezetőkkel egyeztetve költjük el. Ha pontosabban akarok fogalmazni, ők határozzák meg, mit vegyünk belőle. De mi az a 200 000 Ft? Semmire sem elég ilyen magas könyvárak mellett. Említettem már a folyóiratok hiányát. A hallgatóink nem ismerik a legfrissebb irodalmat. Pedig a tanított tantárgyakhoz elengedhetetlen lenne, hogy nyomon kövessék a változásokat, akár a közgazdaságtanra gondolok, akár a földrajzra és még sorolhatnám tovább.

– *Milyen folyóiratokat, újságokat szeretnél látni a könyvtáradban?*

– Szeretném, ha olvashatnánk a HVG-t, járhatna a Rubicon vagy a História, és egy könyvtáros szakmai folyóirat sem ártana. Legjobban azért egy magyar nyelvű napilapot szeretnék. Nincsenek szakkönyveink, szótáraink, lexikonok, általános iskolai tankönyveink, főiskolai jegyzetek. Képzeld el egy olyan angol-tanár-képzést, ahol nem tudjuk biztosítani a hallgatóknak az angol szótárt!

– *Ezután furcsának hathat a kérdés: boldog embernek érzed magad?*

– Alapvetően pesszimista ember vagyok. Aki ilyen körülmények között él, mint én, előbb utóbb meghasonlik. Próbálok alkalmazkodni a környezetemhez, de a környezetem nem tudja követni azokat az erőfeszítéseket, kitöréseket, amelyekkel jobbá, szebbé, élettelibbé szeretném tenni a mindennapjainkat. Ez vonatkozik a munkámra. Másrészt szerencsésnek mondhatom magam, mert a családi életemben elértem mindazt, amit a munkámban nem sikerült még. Jó társam van, aki mindenben mellettem áll, támogat és szeret. Mert miből áll össze a boldogság? Apró örömekből, amelyeket néha észre sem veszünk. Az udvaromon nyíló rózsák színes szirmaiból, a karácsony szeretetéből, csendjéből, a fiam tanulmányi eredményéből s néha egy-egy köszönőmből, amit a munkámért kapok. Ezeket nagyon meg tudom becsülni!

– *Kedves Ildikó! Az együtt töltött hét alatt sokat tanultam Tőled, Tőletek. Leginkább alázatot a magyarságom és az anyanyelvem iránt. Ezt is és az interjút is nagyon köszönöm!*

Bajnok Lászlóné

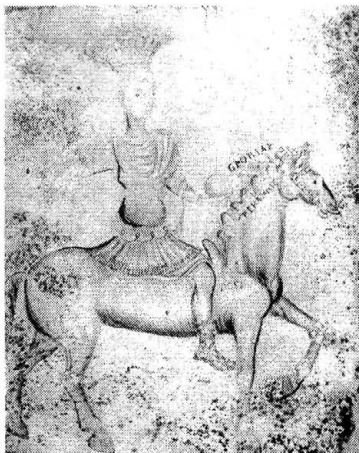
Leletek a könyvtári állományban I.

Régi könyvek kötésének rejtett titkai, utazás a könyvek belsejébe

A lelet szóról általában mindenkinek a lexikonokban álló meghatározás jut eszébe, miszerint a leletek a régészeti ásatásnál előkerült értékek, például régi pénzermék, edények, fegyverek stb. Legritkább esetben gondolunk arra, hogy a könyvtári gyűjtemény is kész tárháza a látható és a rejtett leleteknek. Előkerülését általában az határozza meg, hogy a titkokat rejtő kötetek kikerülnek-e a raktárból. Az alapos kutatómunka vagy az állományvédelmi célból kiemelt könyvek esetében nagyobb az esély a felfedezésekre.

A könyvtáros-kutató kezébe kerülhetnek olyan kötetek is, amelyekbe sokszor évtizedeken át nem lapoztak bele, még nem tanulmányozták át, ezért előfordulhat, hogy rábukkan akár egy levélre, fotóra, kéziratra, de találhat bejegyzéseket, széljegyzeteket, híres ember aláírását, rajzokat vagy a szövegben megbúvó tartalmi ritkaságokat is. Például Mátyás király korvináiban, illetve az ő gyűjteményébe bekerült értékes kötetekben számos helyen megtalálhatóak Vitéz János bejegyzései. A bibliákban gyakran szerepelnek érdekes adatok. Egész családfák követhetők nyomon bennük azon szokás következtében (talán még ma is akad követője), hogy a tulajdonosok az első és a hátsó oldalakra bejegyezték a fontos események, születések, esküvők és halálozások dátumát nemzedékről nemzedékre.

Egészen különleges és értékes lelet egy XIV. századi itáliai kódex (Cod. Ital. 3. Codex hispanus..., Egyetemi Könyvtár) utolsó lapjának hátoldalán felfedezett rajz, amely egy ókori császárt, Augustust vagy Nagy Justinianit ábrázolja lovon ülve. Az a kép valószínűleg egy ma már nem létező szobrot örökített meg.

Az OSZK Kézirattárának számtalan figyelemreméltó darabja közé tartozik egy pergamenre írott XVI. századi német nyelvű végrendelet töredéke, jelzete: Cod. Germ. 88. (Fragment aus dem Testament der Ehefrau des Erasmus de Trautmans [Orf]), melynek hátoldalát alapozás nélkül, tojástemperával készült festmény borítja.

Állományvédelmi felmérés során került elő, és új felfedezésnek tűnt.

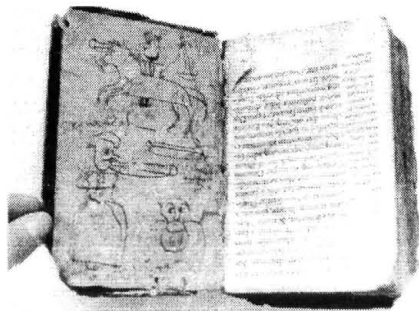
Mint kiderült, erről a leletről már említést tett Vízkelety András az 1969-ben kiadott német nyelvű töredékeket összegyűjtő katalógusában (Beschreibendes Verzeichnis der altdeutschen Handschriften in Ungarischen Bibliotheken. Akadémiai Kiadó) –, s lám, mennyi évnek kellett

eltelnie ahhoz, hogy valaki ismét rábukkanjon. Így tehát van némi esély leletek, illetve „elfeledett” leletek előkerülésére.

A palimpszesz mindenkit kíváncsivá tesz. Mi lehetett az eredeti szöveg? A takarékosan megőrzött pergamenlevelekről levakart írás helyére gyakran került újabb szöveg. Átvilágítással a kivakarás mértékétől, mélységétől függően az írás sikeresen olvasható.

Kinyitva egy kötetet a tábla belső oldalán vagy a röplapokon előforduló érdekes írka-firkákra, „komolytalan leletekre” is érdeklődéssel figyel föl a könyvet kézben tartó személy, bár az ilyesfajta rajzoknak általában nincsen különösebb értékük a humoros tartalmukon kívül.

Valószínűleg az a kutató is meglepődött, aki egy XV. századi kódexet lapozgatva eljutott az utolsó oldalig, és ott egy korabeli szemüveget talált a hátsó fatáblába mélyített tokban.

A belső tükrözés nélküli fakötéstáblákon sem ritkák a különböző korszakból származó kéziratos bejegyzések.

Az ókeresztény témájú festményre ma már csak a fatábla felületén megragadt színes festékpigmentek emlékeztetnek. Az eredeti pergamenlap sajnos nincs meg, vélhetően valamikor a nedvességtől rátapadt a belső oldalra, de az sem zárható ki, hogy szándékosan használták föl a kötéstábla kitükrözésére. A régen megtörtént szakszerűtlen eltávolítás következtében a jövő számára már csak egy kis emlékeztető maradt fenn.

Mi a helyzet azokkal a parányi írástörödékekkel, amelyeket a gyakorlott restaurátor szeme fedez föl? Átkötéskor letépett pergamenről vagy papíryanagról megmaradt betű- és írásmaradványok általában olvashatatlanok. Értékelhetőek-e ezek leletként? A szó szoros értelmében igen, viszont tartalmi információt már nem adnak át.

A könyvrestaurátorok szinte nap mint nap bukkannak „láthatatlan” leletekre, csak hogy ők ezeket töredékeknek, fragmentumoknak nevezik.

A restaurátor számára egy régi könyv szétbontása olyan, mintha felfedezőútra indulna, különleges élményre vár minden alkalommal. Vajon mit rejt a könyv, mi van a belsejében? Ellentétben a kutatókkal, olvasókkal, ők nem tartalmi szem-

pontból közelítik meg a rájuk bízott műtárgyat, sokkal inkább a régi kötéstechnikai megoldások játszanak szerepet a munkájuk során. Mivel minden könyv egyedi készítésű, sok mindent eláru az alkotója szaktudásáról és az ötletességéről is. Bármely érdekes technikával elkészített darab, kötetstörténeti különlegesség is nevezhető leletnek.

Egy sérült középkori kötet helyreállításakor nagy a valószínűsége annak, hogy a restaurátor kisebb-nagyobb mennyiségű kötészeti segédanyagként felhasznált kéziratot pergamen- vagy kéziratot, illetve nyomtatott papírtöredéket talál.

A szétbontás türelmes, lassú, óvatos munkát igényel, mert a kapkodás (amely soha nem jellemezheti a kincskereső restaurátort!) pillanatok alatt eltüntetheti, megsemmisítheti azokat a nyomokat, amelyeket a könyv mint titkot rejtegetett magában évszázadokon át. „...„Mindig megtartotta belső, rejtélyes mivoltát” – ezeket a sorokat Kosztolányi Dezső Igék a könyvről című versében nyilván a könyvek tartalmára értette, de a restaurátornak, aki beeláthat a kötés belsejébe is, másféle tudás van a birtokában, mégpedig a középkori könyv létrehozásának folyamata. A könyvet kézbe vevő restaurátor elsőként az „öltözékre”: az anyagra, a kötés láthatatlanul rejtélyes belső felépítésére, a technikai megoldásra figyel föl. A kötésben lévő láthatatlan leletek, töredékek néha nem is olyan láthatatlanok. Bár a restaurátorok gyakorlott szeme könnyebben észreveszi, de a könyvtároskutatók figyelmét sem kerüli el, ha egy sérült kötet szakadt, hiányos részeinél kéziratot töredékrészekké kandikálnak ki. Valószínűleg nagyon nehezükre esik megállni, hogy ne kíváncsiskodjanak, és azokon a bizonyos helyeken ne emelgessék, feszegezzék a borítást, tovább fokozva a sérüléseket. Ez azonban a szakemberek feladata. Abban az esetben, ha a könyvtáros a látható szöveg alapján értékesnek ítéli meg a töredéket, a restaurátor az, aki megteremti a lehetőségeket a bővebb ismeretek megszerzéséhez. Régi, ép állapotú kéziratot borítók leemelése, megbontása csak valami egészen különleges esetben, komoly indokkal alátámasztva történhet meg, bármennyire is jó lenne megismerni a hátoldalán lévő tartalmat. Az antiphonale vagy más kódex lapjába, esetleg oklevélbe kötött, átkötött, erősen sérült könyvek helyreállításakor viszont a kutatók nem kis öröme már láthatóvá válhat a hátoldalon lévő szöveg, iniciálé, stb.

Umberto Eco közismert, oly gyakran elhangzó idézetét: „a könyvtáros a szellemi értékek megőrzője”, a könyvrestaurátor kiegészítheti azzal, hogy ő is annak érzi magát: a szellemi értékek, a tartalom és a forma megmentőjének és megőrzőjének. A restaurátor szerepét a középkori könyvkultúra megőrzésében elismerte a német televízió munkatársa is, aki 1988-ban filmet forgatott az Országos Széchényi Könyvtárban a restaurátorok munkájáról (Prizma. Beitrag: Flüssiges Pergament Rettung für alte Bücher.). Filmjének mottójául A rózsza neve című film egyik, a könyvmásoló műhelyben lejátsszó jelenetét választotta.

A restaurálás célja a szöveg megőrzése a hozzátartozó kötéssel együtt.

A helyreállítás, a régi könyv szétszedése mindig tervszerűen kezdődik, ám „útközben” érheti meglepetés a restaurátort. A restaurálás folyamata minden apró részletre kiterjedő dokumentálásának hiánya felelőtlenség volna, mégpedig azért, mert a restaurátor a kötet szétszedésekor lebontja a régi fűzést, gyakorlatilag teljesen megszünteti az eredeti készítményt. A könyvtestből lapok lesznek, az alkotórészek újra önálló anyaggá változnak (pergamenlapok, papírlapok, fűzőcérna, fatábla, bőrborítás, fémveretek stb.). A szakembernek természetesen pontosan

kell tudnia az újrakötés eredeti technikáját, és ebben a munkában a pontos dokumentáció sem nélkülözhető.

Az első lépések közé tartozik a veretek, majd a felületi szennyeződések eltávolítása. A veretek alatt néha papír- vagy pergamendarabkákat rejtőzködnek, hasonlóképpen a könyvtestet összetartó bőrszíjak közepében is. A több évszázadot megélt bőrkötések életében voltak olyan korszakok, amelyekben díszítéseiket festett papírral, tapétával vagy vastagon felhordott olajfestékkel rejtették el.

A bőrborítások tisztítása során azelőtt még nem vagy alig látható dekoratív ornamentális vaknyomásos vagy aranyozott díszítések tárulnak a szemek elé. A szakembert azonban érhetik még ennél jóval nagyobb meglepetések is. A Nagylucsei Orbán psalteriumának textilből készült borítóanyaga alól gyönyörű, különlegesen szépen aranyozott bőrkötés bukkant elő. (Ld. Lente Zsuzsanna: Nagylucsei Orbán psalteriuma reneszánsz kötésének feltárása. 3K, 2002. január, 26–29. p.)

A lefejtett bőr alól előkerülhetnek parányi oromszegő, hímzőcérna, ívjelző szalag s egyéb maradványok; még régebbi kötetek nyomai is.

A bőr beütések (a bőrnek a tábla belső oldalára behajtott része) alól előkerült színezett, általában pirosra vagy zöldre festett peremrészek szintén lényeges történeti adalékok a kézművességről. Ezek ugyanis arra utalnak, hogy a könyv oldalait díszítő festések a könyvtest fatáblába történő rögzítése után készültek, gerendaprésbe beszorítva. Ki hinné el, hogy amennyiben a bordavégek túlságosan belesüllyedtek a kötéstartáblába, néha sárral, agyaggal tapasztották be, illetve töltötték fel a réseket, hiányokat.

Nagyon fontosak a fa kötéstartábla borítóanyagának teljes eltávolítása után előkerült, a készítéstechnikára és a szer-

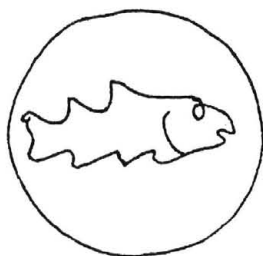
számok használatára utaló jegyek is, mint például a vonókés-, körző-, párhuzamvonalzó-, véső-, reszelő- stb. nyomok.

A szétbontással kezdetét veszi az 'utazás' a könyvek belsejébe.

A restaurálás olyan tevékenység, amelyben a szakember abszolút közel kerül a könyvhöz. A szétszedett állapot a legideálisabb a kutatásra, különösen a vízjelek keresésére, amelyeket egyébként a könyv szétbontása nélkül, főként az ívek közepén, nagyon nehéz megvizsgálni. Az érdekes rajzolatú jelek a merített papírt készítő mester fantáziavilágát, ötletességét is tükrözik, a kutató számára pedig élményt nyújt felfedezésük.

A könyvtest lapjai közül sokszor hihetetlen mennyiségű több évszázados por, homok s egyéb szennyeződés hullik ki. Vajon milyen emlék fűződhetett az elszíneződött lapok közül előkerült leféselt virágokhoz, szirmokhoz, falevelekhez? Úgy tűnik, ez a szokás a középkortól napjainkig megmaradt. És vajon a megőrződött magvak kicsíráznának-e újra, ha elültetnénk őket?

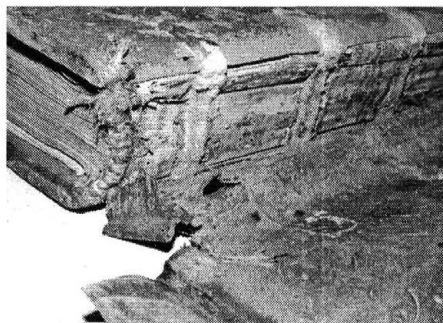

Kevésbé kellemes élmény (bár gyakori) légy- és rovarmaradványokat találni a régi kötetekben. A szalmaszálak, hajszálak sem ritkák. (A penészes leletekről annyit, hogy nem árt velük „kesztyűs” kézzel bánni.)

Hogyan kerülhetett az ívközépbe egy régi, finom művi, piciny fejű gombostű?

A középkori kötéstechikában teljesen általánosan elfogadott és elterjedt eljárás volt, hogy elrontott vagy tartalmilag már elavult kódexek, később nyomtatványok lapjait is újra felhasználták anyagihiány és a drágaságuk miatt. Ezt támasztja alá az is, hogy új pergament nagyon ritkán alkalmaztak kötő-, illetve segédanyagként. Azt, hogy a kötetben belül milyen feladatokat látott el, hová került segédanyagként a pergamen vagy a papír, az anyagok erőssége, minősége határozta meg. A két anyag alkalmazása párhuzamosan követhető. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a középkori kötésekben sok a pergamen lelet. A papír elterjedésével azonban a két anyagot már együttesen használták, majd a papír fokozatosan kiszorította a pergamen segédanyagként való alkalmazását. A restaurátorok munkájuk közben nyomon követhetik, hogy a kéziratok lapok, töredékek a kötés mely részébe kerültek, hol találhatóak, milyen funkciót töltöttek be.

Általános szokás volt a pergamen kódexlapok felszabdalása a használat céljának megfelelő formátumra. Az ívekre a hajtogatás miatt elég nagy mechanikai terhelés esik. A könyvkötők az ívek élein áthajtott vékony szalagokkal erősítették meg a fűzést, és így védelmet nyújtottak a szakadások ellen is.

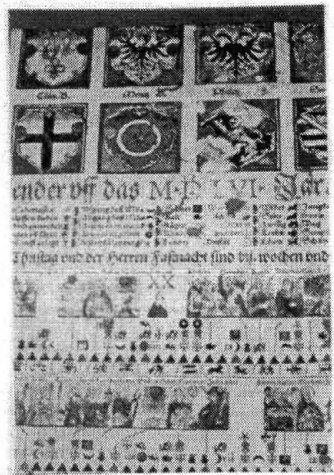
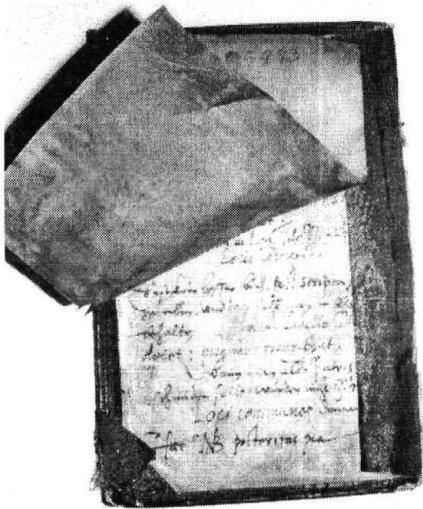
Mivel a pergamen tartós, erős, rugalmas, könnyen formázható anyag, a gerincen a borda közti részek kasírozására, valamint betáblázó szalagként (a könyvtestet a táblához rögzíti) is használták. Nem ritka, hogy a díszítésre s egyben erősítésre alkalmazott oromszegő alapokat is kéziratok töredékekre hímezték. (Természetesen a restaurátor nem fejt le róla a hímzőfonalat az írás miatt, hanem fotódokumentációt készít róla, aztán pedig az oromszegő a

helyreállítás során visszakerül a könyvtestre, az eredeti helyére. (Erről bővebben ld.: Ádám Ágnes: A pergamen szerepe a középkori könyvkötéstechika történetében. A pergamen kéziratok ismételt felhasználása. = Debreceni festett pergamenkötések. Déri Múzeum. Debrecen. 2002. 71–85. p.)

A töredékleletek összeillesztése a vállalkozó szellemű és kitartó kutatókra vár. Lapokká rekonstruálható mennyiségben mindössze néhány esetben kerülnek elő egykoron még egybetartozott fragmentumok.

A pergament mint segédanyagot fokozatosan felváltotta a papír, de a feladat, a kötése erősítés megmaradt. A könyvtest első, illetve hátsó lapja, a röplap, más néven védőlap is nem ritkán egészen más kódex, nyomtatvány tartalmilag sem odatartozó lapjaiból áll. A kötéstáblák megvetemedésének ellensúlyozására, belső kitükrözésére is kiválóan megfelelt mindkét anyag.

Maguk a táblák is állhatnak összekasírozott papírlapokból. Igazán izgalmas feladat a restaurátor számára az egymásra ragasztott lapok, rétegek szétválasztása, különösen ha azok még kalendárium, kártya vagy egyéb metszetek töredékeit is tartalmazzák.

A fentiekben felsorolt, a restaurálás folyamán előkerült darabok elhelyezésének módja, tárolása számos, többek között etikai kérdést is fölvet. Egy biztos: a könyvtáros és a restaurátor komoly, felelősségteljes együttműködésére van szükség. A fragmentumok védelmével, elhelyezésével kapcsolatos döntésnek mindenképpen tükröznie kell, hogy a cél mindig a leletek megőrzése, a pontos dokumentálás és az elérhetőség a kutatók számára. A kéziratos információt hordozó, csekély számú kötéstechnikai elemek, az újabb fragmentumok előkerülésük után ismét múltidéző, forrásértékű dokumentumokká válhatnak.

Ádám Ágnes

A könyvtárigazgató és a plébános

Az ötletgazda könyvtárigazgató

Varga Róbert, a kaposvári Megyei és Városi Könyvtár igazgatója volt az ötletgazdája a *Helyi szerzők – országos művek* című programsorozatnak. A közelmúltban bővített és felújított intézmény Szinnyei-díjas vezetőjét arról kérdeztem: milyen reményekkel indult e sorozat.

– Az a tapasztalatunk, hogy ha valamilyen sorozatcím köré csoportosítjuk a különböző előadásokat, bemutatókat, találkozókat, akkor sokkal többen érdeklődnek a rendezvény iránt – mondta az igazgató – s így nagyobb a hatásuk is. – A '70-es években is híres volt a könyvtár szabadegyeteme, s úgy gondoltuk, jó lenne most is valamilyen hasonló sorozattal előállni. A rendszerváltás idején *Erkölcös esték a könyvtárban* címmel egy erkölcsfilozófiai előadásorozatot tartottunk. Ekkor beszélt először közönség előtt pap a könyvtárunkban. *Dr. Péteri Pál*, a donneri Szent Kereszt-templom plébánosa volt az előadó.

– *A mostani, Helyi szerzők – országos műveknek mi adta az alapötletét?*

– Kezembe került a kaposvári megyéspüspök, *Balás Béla* *Az első plébániám* című könyve. A főpásztor már nem először ajándékozott számos értékes kötetet az intézményünknek. Ezt a művét elolvasva ötlött fel bennem: miért ne lehetne egy ilyen sorozat keretében bemutatni, hiszen a kötet országos viszonylatban is nagy érdeklődésre számot tartó, jelentős témákat érint. Ez a rendezvényünk egyébként különleges hangulatú volt. Azon túl, hogy megjelentek a testvérműzsák, a vers és a muzsika, a püspök úr ekkor áldotta meg a könyvtárunkat.

– *Legutóbb is egy pap volt a könyvbemutató vendége. Ez a sorozat vallás köré szerveződött?*

– Nem, hiszen bemutattuk *Puskás Béla Temetői üzenete* című, ugyancsak jelentős, vaskos kötetét, amely országosan is kuriózum, és ad forrásértékű információkat a somogyi sírkertekről, az itt nyugvó, híres személyiségekről. A vallás, a hit is az egyetemes értékeink közé tartozik, s én úgy vélem, az ilyen jellegű művekről sem hallgathatunk. Az utóbbi években – hál Istennek –, Somogyban is többet írnak a szerzők, és tágult a szerzői gárda is. Az idei gazdag somogyi könyvheti kínálat is arra inspirál bennünket: folytassuk a sorozatot.

* * *

Balás Béla a következő a szavakkal áldotta meg 2001. október 30-án a kaposvári Megyei és Városi Könyvtárat. Az áldás szövege bekeretelve fogadja a könyvtárlátogatókat:

Tisztelt könyvtári dolgozók, kedves olvasók!

A legenda szerint annak idején felgyújtották az alexandriai könyvtárt, azzal az indoklással, hogy ha annak tartalma benn van a Koránban, akkor felesleges, ha viszont nincs benne, akkor meg azért kell pusztulnia.

A keresztény gondolkodás viszont kezdettől védte, óvta a könyvet, amiből eleinte csak egy volt, az Isten Könyve, a Törvény... Jézus hirdette míg ég és föld fönáll, abból egy i betű vagy egy vesszőcske sem maradhat el. (Mt 5,18). Aki mégis elhagy akár csak egyet is a legkisebb parancsok közül, az igen kicsi lesz a mennyek országában, hiszen az írásokon át Isten szól hozzánk.

Urunk, most kérünk, áldd meg ezt a könyvtárat!

Ezek a művek szólítsanak meg bennünket, s mi értsük üzenetüket. Az olvasás közben érlelődjenek bennünk jó gondolatok, formálódjunk jobbakká. Az itt felhalmozott szellemi kincs álljon össze a bibliai Jákob létrájává, amely innen indul és Tehozzád vezet!

Úgy legyen, ámen.

A plébános életvezérlő kalauza

Boldogok a szelídek, mert övék lesz a föld – énekelték-gitározta Horváth Zoltánék a kaposvári Megyei és Városi Könyvtár kamaratermében Varga László plébános *A főparancs* című könyvének bemutatóján, ahova pótszékeket kellett behozni. A Helyi szerzők – országos művek sorozat rendezvényének házigazdája Varga Róbert, a könyvtár igazgatója volt, aki életéről, elköteleződéséről, s a kötet megszületésének körülményeiről faggatta a karizmatikus papot. Tolnai Mária, a pedagógiai főiskolai kar tanárának közreműködése tovább gazdagította az est hangulatát, hiszen Pilinszky gondolataival érkezett, majd részletet olvasott fel a Szeretet-himnuszról és A főparancsból.

Egy kitárulkozó, vallomásos könyvbemutató részesei lehettünk. A kaposvári Szent Imre templom plébánosa egyebek mellett arról is mesélt, hogy tizenhét évesen akart először pap lenni. Amikor Isten egyik felkent szolgálja meghalt a falujukban, akkor döntötte el: helyére áll. Szülei titkon remélték is ezt, hiszen – mint később kiderült –, a keresztelőt követően megsúgta nekik a plébános: papot keresztelt. És úgy lőn... E fiúból pap lett; jóllehet: szinte minden évben kirúgták a szemináriumból. Különbő okokat találtak ki, csakhogy távol tartsák a renitensnek kikiáltott papnövendéket.

– Túl sokat láttam, túl sokat éltem át a szemináriumban – mondta Laci atya –, és nem akartam abban a zenekarban muzsikálni, amit katolikus papságnak neveznek. Segéd munkás lettem, színházban is dolgoztam, s egy időben még Budapestről is ki lettem tiltva.

Aztán mégiscsak sikerült elvégeznie a szemináriumot és felszentelték. Persze, nem oda került, ahova szeretne volna, de mindenütt jól érezte magát. Hiába mond-

ták rá: az Isten háta mögé helyezik, ő csak legyintett egyet, hiszen tudta: Istennek nincs háta, így aztán teljes erővel belevetette magát a szolgálatba; lelkigyakorlatokat szervezett a plébániáján és fiatalokkal foglalkozott. Tette a dolgát, és nem törődött senkivel és semmivel. A III/3-asokkal is igencsak meggyűlt a baja, de mindvégig vezette a Szentlélek.

A lelkigyakorlatokról így beszélt:

– Pilinszkynek nagy szerepe van abban, hogy megszületett ez a mű, amely egy lelkigyakorlatot tartalmaz. Pilinszky hozott vissza a papságba, amikor elbizonytalanodtam. Az *Új Ember* címlapján megpillantottam *A címzett ismeretlen* című Pilinszky verset. Ugyan nem ismertem személyesen a költőt, de néhány kispap társammal összegyűjtöttük az írásait. Amire elkészültünk a kötettel, Pilinszky, sajnos, meghalt. Ma is sokat töltekezem általa. A másik meghatározó személy, *Michael Marsch*, egy domonkos szerzetes, akinek lelkigyakorlatai rendkívüli hatással voltak rám.

Szó esett a somogyhámsóni évekről is, ahol ugyancsak folytatódtak a lelkigyakorlatok, és házába vette Jóskát, a mozgáskorlátozott férfit. Így még inkább figyelhetett a Szentlélekre, a gyöngék gyámolítására. Egy másik lelkigyakorlat is megerősítette, amit *Teréz anya* és *Jean Vanier*, a tengerésztsiszt, a *Bárka* és a *Hit és Fény* közösség alapítója tartott. *Megosztani az életemet a szegényekkel* – e mottó köré szerveződött a lelkigyakorlat, ami aztán létformájává vált a fiatal papnak, jóllehet: akkoriban hét plébániát kellett ellátnia.

Amikor *Balás Béla* megyéspüspök lett az új egyházmegye főpásztora, a fiatal pap egy levelet talált a sámsóni postaládában: *Figyeld a rádiót, ha bemondja, hogy én vagyok a kaposvári püspök, akkor te vagy a Szent Imre plébánosa*. És úgy lőn...

Kilenc éve szolgál Kaposváron, s most a Szent Imre Öröksége Ifjúsági és Szociális Alapítvány kiadásában – *Varga Róbert* szavaival – letett az asztalra egy életvezérlő kalauzt. Egy öt tételes művet. A mindennapokra. Öröme és bánatra, megújhódásra, harcra a gonosz ellen. A szeretet parancsával.

Lőrincz Sándor